

**Vlaamse
Regering**

Ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van de Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung) in Damme (Lapscheure en Moerkerke)

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het advies van het college van burgemeester en schepenen van Damme, gegeven op 14 maart 2017, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de departementen of agentschappen van de Vlaamse overheid, bevoegd voor ruimtelijke ordening, woonbeleid en onroerend erfgoed, leefmilieu, natuur en energie, mobiliteit en openbare werken, landbouw en visserij, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, gegeven op 27 maart 2017, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van de Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung) aantoonst;

Overwegende dat de Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung) als monument historische waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als zijnde drie verschillende bunkers, die allen hoorden tot één bataljonscommandopost en bijgevolg een hoge ensemblewaarde hebben. Het gaat om een commandopost, een post voor radiotelegrafie en een seinpost. Deze bunkers werden door het *Marinekorps Flandern* opgetrokken vanaf november 1917 als onderdeel van de *Neue Stellung*, een nieuwe stelling achter de eerste verdedigingslijn van de *Hollandstellung*. In deze *Neue Stellung* waren onder meer negen bataljonscommandoposten voorzien.

Commandoposten werden doorgaans een stuk achter de eerste verdedigingslijn opgetrokken, de historische context is dus belangrijk. De bewaarde hoge schoorstenen op de feitelijke commandopost wijzen er op dat deze commandopost werd gecamoufleerd, vermoedelijk door het plaatsen van een vals dak op de bunker.

De lichtsignaalpost en post voor radiotelegrafie getuigen van het belang dat de Duitse legerleiding tijdens de Eerste Wereldoorlog toekende aan vormen van draadloze communicatie. Aangezien telefoonkabels te kwetsbaar waren bij eventuele vijandelijke beschietingen, werd volop de kaart getrokken van draadloze radiotelegrafie. Maar omdat draadloze telegrafie op zijn beurt door de vijand gestoord kon worden, bleven alternatieve communicatiemiddelen even belangrijk. Vanaf 1916 startte het Duitse leger met de systematische opstelling van *Lichtsignal-Truppen* (seineenheden) die met behulp van *Blinkgeräte* (seintoestellen) gecodeerde boodschappen konden versturen. Dat de post voor radiotelegrafie en lichtsignaalpost ondergebracht werden in een specifieke bunker bij een

commandopost, wijst op het grote belang die besteed werd aan deze vormen van communicatie;

Overwegende dat de Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung) als monument architecturale waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als zijnde drie bunkers, waarvan het uiteenlopende ontwerp omwille van efficiëntie gebaseerd was op specifieke standaardontwerpen, die in de sector van het *Marinekorps Flandern* meermaals werden toegepast. Typisch aan de lichtsignaalpost is de compilatie van openingen om lichtsignalen in vele richtingen te versturen naar de naburige eenheden. Deze openingen werden afgesloten met traliwerk, om het inwerpen van granaten te verhinderen. Ook de commandopost en de post voor radiotelegrafie zijn gebaseerd op een standaardontwerp. Soms werden de commandopost en de post voor radiotelegrafie van de *Neue Stellung* in éénzelfde bunker geïntegreerd, maar hier gaat het om twee afzonderlijke constructies;

Overwegende dat de Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung) als monument technische waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als betonnen constructies, die specifiek voor militaire doeleinden werden opgetrokken. Deze betonnen constructies met hun bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigen van het belang en de evolutie van de betonbouw in de stellingenoorlog, die de Eerste Wereldoorlog geworden was. Nooit eerder werden zo massaal betonnen verdedigingsconstructies opgetrokken als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar waar er in de eerste oorlogsjaren werd geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei typologieën en toegepaste technieken in de betonbouw, evolueerde men geleidelijk naar zo sterk en efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen konden gebruikt worden. Tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog zou dit leiden tot de massale uitbouw van heuse bunkerstellingen, met bunkers die tot in het kleinste detail waren gestandaardiseerd;

Overwegende dat de Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung) als monument culturele waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

Als materiële getuigen van de *Grooten Oorlog*, die Vlaanderen jarenlang in zijn greep had en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen voorlopig beschermd als monument:

Duitse bunkers bataljonscommandopost (Hollandstellung), omvattende:

Bunker 1: Commandopost, Preekboomstraat 5 in Damme (Lapscheure), bekend ten kadaster Damme, 5de afdeling, sectie D, perceelnummer 452G (deel);

Bunker 2: Lichtsignaalpost, Preekboomstraat zonder nummer in Damme (Lapscheure), bekend ten kadaster Damme, 5de afdeling, sectie D, perceelnummer, 450 (deel);

Bunker 3: Post voor radiotelegrafie, Preekboomstraat zonder nummer in Damme (Moerkerke), bekend ten kadaster Damme, 6de afdeling, sectie B, perceelnummer 405 (deel).

De voorlopig beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de voorlopig beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. §1. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° technische waarde;
- 4° culturele waarde.

§2. De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

Drie halfondergrondse militaire constructies uit beton dat gegoten is tegen een houten bekisting. De hoeken van de betonnen constructies en de dakranden zijn doorgaans wat afgeschuind.

Bunker 1: Commandopost

Betonnen militaire constructie met een veelhoekig grondplan. In het schuine plafond boven de westelijke toegang zijn ronde wapeningsijzers zichtbaar. Op het dak staan drie hoge schoorstenen. In de buitenmuren zitten op regelmatige afstand kleine uitsparingen. Her en der steken ook kleine ijzers uit de buitenmuur.

Zowel aan westelijke als aan zuidelijke zijde zit een geknikte toegang met trappenpartij. In de binnenmuur ter hoogte van elke toegang zit een ronde buis. In de binnenmuur ter hoogte van de westelijke toegang zit ook een rechthoekige, verticale opening, die naar buiten toe verbreedt.

Oorspronkelijk zou deze constructie in drie ruimtes onderverdeeld zijn, maar niet alle tussenmuren zijn bewaard. In de binnenmuren zitten uitsparingen met houten latten (grotendeels bewaard). Aan noordzijde zit een nis of vensteropening. Er zitten kleine vierkante openingen in de muren, zowel hoog als laag tegen de grond. In het plafond zitten enkele haken.

Bunker 2: Lichtsignaalpost

Betonnen militaire constructie met veelhoekig grondplan en toegang aan noordelijke zijde. Opvallend bij deze constructie zijn de doorgaans schuinlopende, rechthoekige of vierkante muuropeningen in de muren aan noordelijke (1), oostelijke (2) en westelijke (1) zijde en in de noordoostelijke hoek (1), die aan de buitenzijde met een ijzeren rooster zijn afgesloten. Binnenin zou de ruimte niet volledig rechthoekig zijn uitgewerkt. Ter hoogte van de muuropeningen zou de binnenmuur telkens wat gebogen inspringen.

Bunker 3: Post voor radiotelegrafie

Betonnen militaire constructie met rechthoekig grondplan. In het schuine plafond boven de toegang zijn wapeningsijzers te zien. In de buitenmuren zitten her en der ijzeren lussen.

Aan westelijke zijde steekt een L-vormige toegang met trappen. In de buitenmuur naast de toegang zit een vierkante opening, die naar buiten toe verbreedt. Onderaan de binnenmuur tegenover de toegang zitten twee vierkante openingen. De L-vormige gang geeft op zijn beurt toegang tot een houten binnendeur waarlangs de rechthoekige binnenruimte betreden kan worden.

Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond in en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur zitten die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de bescherming beoogt het behoud van de betonnen bunkers;
- 2° de algemene doelstelling van de bescherming is meer bepaald het behoud en de instandhouding van de erfgoedkenmerken en –elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden, waaronder de betonnen posten met hun oorspronkelijke indeling en afwerking, inclusief de openingen en nissen in dak en muren, evenals schoorstenen op het dak. Bijzondere aandacht moet besteed worden aan het behoud van de ijzeren onderdelen. Er dient eveneens gestreefd te worden naar het behoud in situ van ondergrondse constructieve elementen en aansluitende militaire infrastructuur, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling;
- 3° de erfgoedwaarden van de bunkers en de leesbaarheid ervan zouden desgevallend versterkt kunnen worden door het verwijderen van niet-oorspronkelijke materialen, schroot, bouwafval en rommel op, tegen en in de betonnen posten. Ook de spontane opslag van bomen en struiken zou omzichtig verwijderd kunnen worden. Aarde en grasbegroeiing, tijdens de oorlog aangelegd op het dak van de bunkers, of mosbegroeiing op de muren, vallen hier niet onder;
- 4° het droog houden van de bunkers door gepaste maatregelen tegen waterinsijpeling met name het afdekken van eventuele openingen in het dak zonder de luchtcirculatie te wijzigen, bevordert de instandhouding van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen;
- 5° in voorkomend geval kan er gezocht worden naar maatregelen om grondwater in de bunkers permanent te vermijden, in overeenstemming met de specifieke landschappelijke context;
- 6° conserverende maatregelen (roestwerende behandeling) voor de blootliggende ijzeren onderdelen bevorderen de instandhouding van de ijzeren erfgoedelementen op zich en het omliggende beton, dat beschadigd zou kunnen worden door uitzettende corrosie;
- 7° conserverende maatregelen voor houten onderdelen bevorderen de instandhouding van de houten erfgoedelementen.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering

van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;

5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:

- a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
- b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
- c) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
- d) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 m rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
- e) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
- f) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
- g) graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
- h) het aanplanten, vellen, rooien en ontstronken van bomen;
- i) het plaggen en het afvoeren van de plaggen.

Voor het interieur:

- 1° het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
- 2° het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
- 5° het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontpleisteren van bepleisterde elementen;
- 6° het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel,

17 JULI 2017

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS